

PRAĆENJE SOCIJALNE
UKLJUČENOSTI U REPUBLICI SRBIJI

INDIKATORI MATERIJALNE DEPRIVACIJE

Влада
Републике
Србије

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

Републички завод за
статистику

ОКТОBAR 2017.

Izdavač:

Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva
Vlada Republike Srbije

Autor:

Slobodan Cvejić

Urednica:

Biljana Mladenović

Dizajn i priprema:

Dalibor Jovanović (prelom), Miloš Radulović (korice)

Vlada
Republike
Srbije

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra
**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**

PODRŠKA: Izrada publikacije omogućena je sredstvima Švajcarske agencije za razvoj i saradnju u okviru projekta „Podrška unapređenju procesa socijalnog uključivanja u Republici Srbiji”.

NAPOMENA: Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Vlade Republike Srbije. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

SADRŽAJ

1. SKRAĆENICE	2
2. ZNAČAJ PRAĆENJA MATERIJALNE DEPRIVACIJE	3
3. OPŠTI OKVIR IZVEŠTAVANJA	4
4. SADRŽAJ POSLEDNJEG PORTFOLIA EU SOCIJALNIH INDIKATORA (2015)	5
5. PRAĆENJE EU SILC INDIKATORA MATERIJALNE I STAMBENE DEPRIVACIJE U SRBIJI.....	8
6. POREĐENJE EU-SILC INDIKATORA MATERIJALNE DEPRIVACIJE SA INDIKATORIMA KOJE KORISTI OECD.....	9
7. PREDLOG ZA UNAPREĐENJE PRAĆENJA MATERIJALNE DEPRIVACIJE U NAREDNOM PERIODU.....	10
8. POREĐENJE EU-SILC INDIKATORA MATERIJALNE DEPRIVACIJE SA INDIKATORIMA UN AGENDE ODRŽIVOG RAZVOJA 2030.....	13
9. PRILOG 1 – PREGLED INDIKATORA MATERIJALNE DEPRIVACIJE	15
9.1. Indikatori materijalne deprivacije	16
9.1.1. Kontekstualne informacije.....	18
9.2. Indikatori materijalne deprivacije dece.....	20
9.2.1. Kontekstualne informacije.....	25
9.3. Indikatori materijalne deprivacije – deprivacija u stanovanju.....	27
9.3.1. Kontekstualne informacije.....	33
10. PRILOG 2 – IZVEŠTAJ O INTERVJUU SA STRUČNJACIMA I KREATORIMA POLITIKA	35
11. LITERATURA	38

1. SKRAĆENICE

ARS – Anketa o radnoj snazi

BDP – Bruto domaći proizvod

COR – Cilj održivog razvoja

ESRP – Program reformi politike zapošljavanja i socijalne politike / Employment and Social Reform Programme

ESSPROS – Evropski sistem integrisane statistike socijalne zaštite / European System of Integrated Social Protection Statistics

ETHOS – Evropska tipologija beskućništva i stambene isključenosti

EU – Evropska unija / European Union

Eurostat – Evropska statistička agencija

FAO – Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu / United Nations Food and Agriculture Organization

FEANTSA – Evropski savez organizacija koje rade s osobama koje su beskućnici

FIES – Food Insecurity Experience Scale

IAEG-SDG – Inter-Agency Expert Group on SDG Indicators

MD – Materijalna deprivacija

MICS – Multiple Indicator Cluster Survey

NUTS – Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku / Nomenclature des unités territoriales statistiques

OECD – Organizacija za evropsku saradnju i razvoj / Organisation for Economic Co-operation and Development

OSI – Osobe sa invaliditetom

PISA – Međunarodni program za procenu učeničkih postignuća / Programme for International Student Assessment

PPP – pripremnim predškolski program

RZS – Republički zavod za statistiku

SILC – Anketa o prihodima i uslovima života / Survey on Income and Living Conditions

UN – Ujedinjene nacije / United Nations

UNICEF – Fond Ujedinjenih nacija za decu / United Nations Children's Fund

2. ZNAČAJ PRAĆENJA MATERIJALNE DEPRIVACIJE

Materijalna deprivacija ili materijalna uskraćenost je pojava koja uobičajeno prati siromaštvo i predstavlja standardnu oblast izučavanja i merenja u metodologijama različitih međunarodnih organizacija: Evropske komisije, OECD, Svetske banke. Definicije materijalne deprivacije su relativno ujednačene i ističu da je ona rezultat ili ishod siromaštva i da je oličena u nemogućnosti pojedinaca ili domaćinstava da priušte osnovna dobra ili usluge koje su tipične u njihovom društvu u datom momentu, a da to nije pitanje njihovih preferencija i slobodnog izbora. Kao što je istaknuto u prvom izveštaju o prihodima i uslovima života u Srbiji¹ „deprivacija meri efektivno, a ne potencijalno zadovoljenje potreba, i fokusira se i na trajne, a ne samo na trenutne finansijske prilike. Otuda se smatra da ovaj koncept predstavlja komplementarni pristup, koji omogućava do datno razumevanje fenomena u odnosu na ono koje obezbeđuju merenja po dohotku ili potrošnji“. Budući da dominantna metodologija u EU, bazirana na SILC, koristi stopu rizika od siromaštva kao relativnu meru koja više govori o nejednakosti nego o siromaštvu, Eurostat je ovu informaciju dopunio i pokazateljima materijalne deprivacije i niske radne intenzivnosti. Merenje preko ishoda (uskraćenosti za važna dobra ili usluge) aproksimira apsolutno siromaštvo i ujedno služi kao bolja osnova za poređenje unutar i između država (makar onih koje su u istom kulturnom i istorijskom kontekstu).

Korišćenje komplementarnog pristupa koji ukazuje na uskraćenost zadovoljenja osnovnih potreba je važno za praćenje siromaštva i socijalne isključenosti u Srbiji zato što može da dopuni sliku o zadesnom siromaštvu koje je karakteristično za zemlje istočne Evrope u periodu tranzicije, kao i da dopuni informaciju u situaciji neadekvatnog merenja prihoda u naturi.

Ova publikacija razmatra način merenja materijalne deprivacije u Srbiji koji je primenjivan do sada i nudi eventualne izmene i dopune kako bi se ova pojava u Srbiji pratila tačnije i pouzdanije. Takođe, predložena je lista indikatora za buduće praćenje materijalne deprivacije u Srbiji.

¹ Matković, Krstić, Mijatović (2015): Srbija: Prihodi i uslovi života 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd, str. 35.

3. OPŠTI OKVIR IZVEŠTAVANJA

Glavni opšti ciljevi koje treba da postigne predložena revidirana lista indikatora su:

- Bolje oslikavanje efekata politika i uticaja na socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, na nacionalnom i lokalnom nivou;
- Jasno prepoznavanje značaja predloženih indikatora i veze sa javnim politikama;
- Prepoznavanje promena u društvenoj jednakosti i koheziji;
- Unapređenje razumevanja promena koje se dešavaju u ovim oblastima u zemlji i koje utiču na položaj žena i muškaraca, devojčica i dečaka, kao i ranjivih grupa;
- Unapređenje pravovremenosti, ažurnosti i dostupnosti statističkog izveštavanja u oblasti socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva;
- Ostvarivanje dugotrajnog uticaja na unapređenje statističke osnove izveštavanja u oblasti socijalnog uključivanja i smanjenja siromaštva.

U tom pogledu, predlažu se sledeća metodološka unapređenja:

- Kritički osvrt na promene i novitete u izveštavanju na EU nivou;
- Pregled načina praćenja i izveštavanja u Srbiji;
- Pregled usklađenosti sa metodologijom OECD;
- Unapređenje statističke osnove praćenja (nova pitanja i/ili novi moduli u postojećim anketama, definisanje potrebe za novim statističkim izveštajima, unapređenje izveštavanja na osnovu postojećih administrativnih baza podataka);
- Unapređenje pravovremenosti dostupnosti podataka;
- Unapređenje ažuriranja indikatora;
- Unapređenje modaliteta izveštavanja o stanju ranjivih grupa i stanovništva koji žive u izrazito nepovoljnim uslovima (Romi u podstandardnim naseljima, deca koja žive/rade na ulici, OSI, ljudi na smeštaju u institucijama, i sl);
- Praćenje materijalne deprivacije na lokalnom nivou;
- Usklađivanje sa okvirom praćenja UN ciljeva održivog razvoja.

4. SADRŽAJ POSLEDNJEG PORTFOLIA EU SOCIJALNIH INDIKATORA (2015)

Za indikatore materijalne deprivacije u okviru portfolia EU socijalnih indikatora za praćenje napretka ka EU ciljevima socijalne zaštite i socijalne uključenosti važi sledeće:

- Bazirani su na EU-SILC;
- Uključuju dimenziju materijalne deprivacije i dimenziju stambene deprivacije (koja podrazumeva i aspekt stambenog okruženja), kao i finansijsko opterećenje troškovima stanovanja;
- Još uvek se rade po metodologiji iz 2009. godine, ali je u poslednjem izveštaju o portfoliu indikatora (2015. godina) najavljeno da se razmatraju izmene koje su 2012. godine predložili Guio, Gordon i Marlier², kako za dimenziju materijalne deprivacije, tako i za pokazatelje dečije deprivacije. Iako je u navedenoj studiji sugerisano da indikatori stambene deprivacije umanjuju pouzdanost slike o materijalnoj deprivaciji, nije planirano njihovo izbacivanje, nego će dalje biti razmatran način prikazivanja ove dimenzije deprivacije.

A) **Pregled stavki za dimenziju materijalne deprivacije odraslih** (S – stara, N – nova).
Poslednje tri su planirane za izbacivanje iz indeksa.

„Individualne“ jedinice – osoba ne može da priušti (ali bi želela da ima, tj. nedostatak je „prisilni“ i nije odraz ličnog izbora):

1. Zamena iznošene garderobe novom (N);
2. Dva para obuće (uključujući jedan par koji je za sve vremenske uslove) (N);
3. Trošenje manje količine novca bez obaveze da se konsultuje sa bilo kim (N);
4. Redovne aktivnosti u slobodno vreme kao što su bavljenje sportom, odlazak u bioskop, na koncerte, itd. (N);
5. Okupljanje sa prijateljima/porodicom na piću/ručku/večeri barem jednom mesečno (N).

„Jedinice za domaćinstvo“ (informacija se prikuplja na nivou domaćinstva) – domaćinstvo ne može da priušti:

6. Zamenu dotrajalog nameštaja (N);
7. Meso ili ribu u obroku svakog drugog dana (ili njihovu vegetarijansku zamenu) (S);
8. Neočekivani trošak u iznosu od 10.000 dinara koji bi bio plaćen iz budžeta domaćinstva (uključujući i korišćenje dozvoljenog minusa na računu i kreditne kartice) (S);
9. Nedelju dana odmora van kuće, bar jednom godišnje (S);

² Guio, Gordon, Marlier (2012): Measuring Material Deprivation in the EU.

10. Da izbegne kašnjenje u plaćanju troškova ili otplati kredita zbog finansijskih teškoća (S);
11. Računar i internet vezu (N);
12. Adekvatno zagrevanje stana (S);
13. Automobil ili kombi (S);
14. Telefon (fiksni ili mobilni) (S);
15. TV u boji (S);
16. Veš mašinu (S).

B) Pregled stavki materijalne deprivacije dece (1-15 godina starosti). Prikupljanje ovih podataka je planirano kroz modul o blagostanju dece.

Jedinice „deprivacije deteta“ (prikupljanje samo za decu, ali na nivou domaćinstva) – domaćinstvo ne može da priušti za bar jedno dete (prisilni nedostatak):

1. Zamenu dotrajale odeće novom;
2. Dva para obuće (uključujući jedan par koji je za sve vremenske prilike);
3. Voće i povrće jednom dnevno;
4. Obrok sa mesom ili ribom bar jednom dnevno;
5. Knjige prilagođene dečijem uzrastu;
6. Opremu za igranje van kuće (bicikl, rolere, rekete i sl);
7. Kućne igračke (lutke, kompjuterske igrice i sl);
8. Odgovarajući prostor za učenje;
9. Redovne aktivnosti u slobodno vreme (plivanje, fudbal, sviranje muzičkog instrumenta i sl);
10. Proslave za specijalne prilike (rođendane i sl);
11. Da može s vremena na vreme da pozove prijatelje radi zajedničke igre ili jela;
12. Da učestvuje u školskim putovanjima i događajima koji se plaćaju;
13. Odlazak na jednonedeljni odmor van kuće najmanje jednom godišnje.

„Jedinice za domaćinstvo“ (informacija se prikuplja za nivo domaćinstva) – domaćinstvo ne može da priušti:

14. Zamenu dotrajalog nameštaja;
15. Da izbegne kašnjenje u plaćanju troškova ili otplati kredita zbog finansijskih teškoća;
16. Računar i internet vezu;
17. Adekvatno zagrevanje stana;
18. Automobil ili kombi.

C) Pregled indikatora za stambenu deprivaciju:

1. Preopterećenost troškovima stanovanja (kao sekundarni indikator, kada troškovi stanovanja čine više od 40% neto raspoloživog prihoda domaćinstva i kao kontekstualna

informacija koja pokazuje koliki udeo prosečno čine troškovi stanovanja u ukupnom raspoloživom prihodu domaćinstva);

2. Kvalitet stambenog prostora (sekundarni indikator koji prikazuje učestalost svakog problema pojedinačno i učestalost više od jednog problema) koji se sastoji od sledećih jedinica:
 - Krov prokišnjava, vlaga na podu/temelju/zidovima, buđ oko prozora ili na podu;
 - Stan je previše mračan, odnosno nema dovoljno dnevne svetlosti;
 - Nema kupatila ili tuša u stanu;
 - Nema nužnika sa vodokotlićem.
3. Prenaseljenost stambenog prostora koja se definiše kao uskraćenost za bar jednu od sledećih jedinica:
 - Jedna soba za domaćinstvo;
 - Jedna soba za svaki par;
 - Jedna soba za svaku osobu staru 18+;
 - Jedna soba za dve osobe istog pola stare između 12 i 17 godina;
 - Jedna soba za svaku osobu različitog pola staru između 12 i 17 godina;
 - Jedna soba za dve osobe stare do 12 godina.

Napomena: U portfoliju indikatora za 2015. godinu nisu navedeni 'subjektivna procena opterećenosti stambenim troškovima' i 'kvalitet stambenog okruženja'. Inače, dimenzija stambenog okruženja uključuje sledeće jedinice:

- Buka iz komšiluka ili sa ulice;
- Klizište;
- Zagađena okolina;
- Rizik od kriminala, nasilja ili vandalizma.

5. PRAĆENJE EU SILC INDIKATORA MATERIJALNE I STAMBENE DEPRIVACIJE U SRBIJI

EU SILC metodologija predstavlja dominantan način praćenja materijalne deprivacije u Srbiji. Prilikom realizacije prve Ankete o prihodima i uslovima života u Srbiji 2013. godine, prikupljeni su podaci o svim jedinicama materijalne i stambene deprivacije po staroj metodologiji i po predloženoj novoj, uključujući i jedinice pokazatelja deprivacije dece.

U izveštajima je prikazana materijalna deprivacija, izrazita materijalna deprivacija i dubina materijalne deprivacije po staroj metodologiji iz 2009. godine³ i taj trend je nastavljen do danas, što je slučaj i u izveštajima Eurostata.

Materijalna deprivacija dece nije prikazana po indikatorima predloženim 2012. godine, nego je siromaštvo i socijalna isključenost dece prikazano kroz dezagregaciju prema starosti na osnovu „starih“ indikatora.

Stambena deprivacija je prikazana kroz različite pokazatelje u publikaciji *Prihodi i uslovi života u Srbiji 2013*⁴, ali se u kasnijim izveštajima ne pojavljuje.

Podaci za poseban indikator materijalne deprivacije dece nisu prikupljeni nakon 2013. godine i verovatno će biti prikupljeni samo u okviru modula koji se odnosi na blagostanje dece.

Bitno je naglasiti da je detaljna analiza materijalne deprivacije u Srbiji⁵ pokazala da je „...profil ugroženih umnogome očekivan i sličan onome koji se sagledava i na osnovu drugih pokazatelja siromaštva. Na stepen ugroženosti prema kriterijumu materijalne deprivacije najviše utiče položaj pojedinaca na tržištu rada, tip domaćinstva i nivo obrazovanja“. Od svih analiziranih činilaca, materijalna deprivacija najjače stoji u korelaciji sa dohotkom i razlike u deprivaciji između različitih regiona i tipova naselja su blaže nego razlike u riziku od siromaštva, što potvrđuje tezu da prihodi u naturi koji nisu iskazani u merenju relativnog siromaštva imaju efekat na ishod, tj. na sposobnost domaćinstava da priušte osnovna dobra i usluge.

³ Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji (2014) i *Prihodi i uslovi života u Srbiji 2013*. (2015).

⁴ Matković, Krstić, Mijatović (2015): *Srbija: Prihodi i uslovi života 2013*, Republički zavod za statistiku, Beograd.

⁵ *Ibid*, str. 42.

6. POREĐENJE EU-SILC INDIKATORA MATERIJALNE DEPRIVACIJE SA INDIKATORIMA KOJE KORISTI OECD

Materijalna deprivacija je u okviru OECD istraživanja definisana kao „nemogućnost da pojedinci ili domaćinstva priušte potrošna dobra i aktivnosti koji su tipični za njihovo društvo u određenom trenutku, bez obzira na preferencije samih ljudi prema ovim dobrima“⁶. Imajući u vidu da zemlje koje obuhvataju analize OECD pripadaju različitim kulturnim kontekstima, kao i da se nalaze na različitim nivoima ekonomskog razvitka, istraživači OECD prepoznaju problem uporedivosti kao jedan od glavnih sa kojim se suočavaju. S druge strane, merenje materijalne deprivacije mora uzimati u obzir i posebnost društveno-kulturnog konteksta.

U OECD analizama materijalne deprivacije postoje nastojanja da se uporede rezultati nacionalnih statistika (koje imaju posebne metodologije i najčešće indikatore koji su prilagođeni društvenom kontekstu), ali i da se sagledaju metodološki izazovi uporedivosti indikatora. Poslednja opsežna studija o indikatorima materijalne deprivacije je objavljena 2006. godine⁷ i u materijalna deprivacija se sagledava kao izraz šest osnovnih dimenzija:

1. osnovne potrebe;
2. aktivnosti u slobodno vreme;
3. posredovanje potrošnih dugotrajnih dobara;
4. domaćinstvo;
5. finansijski stres; i
6. pomoć rođaka i prijatelja.

Iako postoje i nastojanja novijeg datuma da se revidiraju indikatori materijalne deprivacije⁸, podaci koje OECD analizira za Evropu su podaci koji se oslanjaju na SILC metodologiju.

Imajući u vidu da su metodologije kojima OECD analitičari prikupljaju podatke daleko raznovrsnije od standardizovanih skala i indikatora u EU, ova raznolikost pruža mogućnost šireg sagledavanja faktora koji utiču na materijalnu deprivaciju. Nekoliko indikatora treba uzeti u obzir kada formiramo indikatore materijalne deprivacije u nacionalnom kontekstu:

- U okviru dimenzije **bazičnih potreba**, u više istraživanja se koristi indikator koji meri pristup zdravstvenoj nezi kroz varijante: a. *nema zdravstveno osiguranje*, b. *nije mogao da priušti odlazak kod doktora (zubara) jer nije imao da plati* i c. *nisu mogli da plate lekove i medicinsku negu za porodicu*.

⁶ OECD (2007): Society at a Glance: OECD Social Indicators.

⁷ Boarini et al. (2006): Alternative Measures of Well-being. OECD.

⁸ Npr. seminar „Network on Income Distribution and Living Conditions“ održan juna 2011. godine u Briselu.

- U okviru dimenzije **deca**, treba razmisliti o indikatorima koji se koriste u okviru PISA okvira obrazovne deprivacije: a. *mirno mesto za učenje* i b. *udžbenici*.

7. PREDLOG ZA UNAPREĐENJE PRAĆENJA MATERIJALNE DEPRIVACIJE U NAREDNOM PERIODU

Na osnovu pregleda izveštaja o materijalnoj deprivaciji u Srbiji, revizije metodologije u EU i zaključaka iz intervjua sa stručnjacima i kreatorima politika u relevantnim sektorima (vidi prilog 2) zaključujemo da u Srbiji treba nastaviti sa praćenjem materijalne deprivacije kao važne dimenzije siromaštva i socijalne isključenosti.

Najbolja osnova za praćenje materijalne deprivacije je Anketa o prihodima i uslovima života i revidirana lista jedinica koje čine osnovne indikatore. Zbog razloga uporedivosti treba koristiti iste indikatore koje bude predložila Podgrupa za indikatore Odbora za socijalnu zaštitu Evropske komisije⁹. Osnovna lista stavki predloženih u reviziji iz 2012. godine donosi potrebna unapređenja indikatora materijalne deprivacije, izrazite materijalne deprivacije i dubine materijalne deprivacije jer su nediskriminativne stavke (poput TV, šporet i telefon) zamenjene novim (klima uređaj i zamena dotrajalog nameštaja), a dodato je i pet stavki koje iskazuju deprivaciju pojedinaca, tako da će moći da se analizira i nejednakost unutar domaćinstava (rodna, generacijska i sl). Ovom spisku jedinica treba priključiti i nekoliko novih kako bi se potpunije analizirala specifična uskraćenost za određene usluge. Radi se o sledećim pitanjima za pojedinačne članove domaćinstva:

- nemogućnost odlaska kod lekara zbog nedostatka novca;
- nemogućnost odlaska kod zubara zbog nedostatka novca;
- nekorišćenje lokalnog transporta zbog nedostatka novca;
- nedostatak novca za nabavku neophodnih lekova i/ili medicinskih pomagala.

Prve tri od navedenih jedinica su već formulisane kao pitanja u SILC upitniku, a četvrtu treba dodati. Indikator bi se mogao definisati kao nacionalno specifičan pod nazivom „depriviranost u pristupu uslugama“, a depriviranim treba smatrati svako lice koje je uskraćeno bar jednom od navedenih stavki.

Osim dopune liste stavki od kojih se konstruiše indikator materijalne deprivacije, za njegovo celovitije tumačenje treba dopuniti i kontekstualnu informaciju glavnim elementima koji mogu da objasne varijaciju u vrednostima ovog indikatora na nivou regiona i lokalnih samouprava. To su

⁹ U izveštaju o prihodima i uslovima života u Srbiji (Matković, Krstić, Mijatović, 2015: 52) već je istaknuto da podaci za Srbiju pokazuju da je opravdano pomenuto uklanjanje tri stavke (ponuđena odgovora) iz indikatora materijalne deprivacije.

podaci o BDP po glavi stanovnika, zaposlenosti, broju korisnika dečijeg dodatka i novčane socijalne pomoći i udelu poljoprivrede u zaposlenosti i BDP.

Treba započeti praćenje materijalne deprivacije dece kroz modul o dečijem blagostanju u SILCi prema metodologiji koja bude definisana od strane Radne grupe za indikatore Odbora za socijalnu zaštitu i Eurostata. Uz pretpostavku da će to biti indikatori koji su predloženi u studiji o materijalnoj deprivaciji iz 2012. godine¹⁰, ovde sugerišemo četiri dopune na osnovu analize dokumentacionih izvora i konsultacija sa stručnjacima i istraživačima:

- Jedinicu broj 4 – „Imaju obrok sa mesom ili ribom najmanje jednom dnevno“ – dopuniti u zagradi sa „(ili sa adekvatnom proteinskom zamenom)“ čime bi obuhvaćena bila i ona deca koja ne konzimiraju mesne produkte a imaju mogućnost da se hrane prema nutricionističkim standardima odnosno gde nedostatak mesne ishrane ne predstavlja istovremeno i materijanu depriviranost;
- Jedinicu broj 7 – „Imaju kućne igračke (lutke, kompjuterske igrice, i sl)“ – dopuniti u zagradi sa „autiče, figurice, kockice i sl“. Na ovaj način se proširuje opseg kućnih igračaka koje ulaze u razmatranje što čini pitanje jasnije samom ispitaniku;
- Dodati jedinicu „Imaju potrebne udžbenike i školski pribor“ kao nacionalno specifičnu i koristiti je za analizu uskraćenosti dece školskog uzrasta za nivo obaveznog obrazovanja (PPP + osnovno);
- U modulu o dečijem blagostanju treba meriti nemogućnost odlaska kod lekara ili zubara zbog nedostatka novca, kao i nedostatak novca za nabavku neophodnih lekova i/ili medicinskih pomagala.

Pregled i predlog revizije indikatora stambene deprivacije zasniva se na uvidu u publikacije u kojima se izlažu i preispituju EU SILC indikatori, kao i uvidu u metodologije i indikatore koje koriste OECD, Evropska komisija, FEANTSA, Nacionalna strategija stanovanja i, konačno, na intervjuima sa ekspertima i kreatorima politika u ovoj oblasti. Predlozi su sledeći:

- Da se kao krovni indikator deprivacije u stanovanju predloži 'stopa opterećenosti troškovima stanovanja';
- Da se pored tri EU sekundarna indikatora (stope opterećenosti troškovima stanovanja, stope prenaseljenosti stambenog prostora i kvaliteta stambenog prostora) doda i indikator beskućništva;
- Da se u sekundarni indikator kvaliteta stambenog prostora uključi jedan nacionalno specifičan element – stambeni prostor nije sačinjen od tvrdog materijala;
- Da se u sekundarne indikatore pored već predviđenih razvrstavanja doda i razvrstavanje prema regionu;

¹⁰ Guio, Gordon i Marlier (2012): Measuring Material Deprivation in the EU.

- Da se pored indikatora opterećenosti prihoda domaćinstva troškovima stanovanja (40% i više) kao nacionalno specifičan uvede indikator iz Nacionalne strategije socijalnog stanovanja (2012) gde je ova granica postavljena na 33% (indikator stambene dostupnosti);
- Kod pokazatelja vezanih za kontekstualne informacije predlažu se indikatori deprivacije povezani sa opremljenošću naselja, koji sadrže sledeće stavke: dom zdravlja, apoteku, osnovnu školu, obdanište, prodavnicu hrane, poštu, redovnu liniju javnog prevoza, asfaltirani put do naselja i stabilno snabdevanje električnom energijom.

Kao što se vidi, za reviziju i ažuriranje praćenja materijalne deprivacije predložene su uglavnom dopune upitnika za SILC anketu. Ove dopune i izmene nisu velike i ne bi opteretile upitnik za SILC i proceduru prikupljanja podataka. Dva noviteta koji bi se računali van SILCsu indikator beskućništva koji bi se računao iz više izvora¹¹ i u vreme kada se radi modul za stanovanje i kontekstualna informacija o opremljenosti naselja koja bi mogla da se dobije iz administrativnih baza kojima raspolažu RZS, Ministarstvo uprave i lokalne samouprave ili Stalna konferencija gradova i opština.

Kompletan izveštaj o materijalnoj deprivaciji (uključujući stambenu deprivaciju i sve predviđene dezagregacije najvažnijih indikatora) bi trebalo da bude sastavni deo Nacionalnog izveštaja o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva ili izveštaja u okviru praćenja sprovođenja ESRP, ali bi kraća verzija koja pokazuje krovne, primarne i sekundarne indikatore iz ove oblasti trebalo da bude deo redovnog godišnjeg izveštaja RZS o prihodima i uslovima života.

Materijalna deprivacija je pojava koja posebno pogađa neke društvene grupe: Rome i druge stanovnike podstandardnih (nehigijenskih) naselja, „decu ulice“, beskućnike, starije seosko stanovništvo i lica u institucijama. Budući da SILC ne obuhvata specifično ove grupe (osim starijih stanovnika sela), trebalo bi raditi posebno istraživanje na četiri godine ili kraće ako treba izmeriti efekte određene politike u ovoj oblasti. Za podstandardna naselja bi deo indikatora mogao da se ugradi u MICS anketu, ako bi došlo do nove implementacije ovog istraživanja i ako bi bila obezbeđena sredstva za realizaciju uzorka u podstandardnim naseljima.

Što se tiče pribavljanja informacija o materijalnoj deprivaciji na lokalnom nivou, postojeće poteškoće će biti prisutne i ubuduće. Najveći deo potrebnih informacija se pribavlja specifično kroz SILC, a ne iz administrativnih baza podataka kojima raspolažu lokalne samouprave, a ograničenje

¹¹ Imajući u vidu ETHOS definiciju beskućništva koja se primenjuje u EU i koja bi se primenjivala u domaćem SILC istraživanju, a koja obuhvata različite oblike deprivacije u stanovanju: od najekstremnijih, poput života na ulici, bez krova nad glavom, do različitih formi neuslovnog i nesigurnog stanovanja, bili bi korišćeni različiti izvori. Za manje drastične forme nesigurnog i neuslovnog stanovanja bi bio pogodan i SILC modul o stanovanju: za ekstremnije forme podzovorak na neuslovnim naseljima (npr. romska naselja u Beogradu i drugim gradovima), dok bi za grupe koje žive na ulici izvor bila skloništa za odrasla lica ili posebno organizovan popis beskućnika u najvećim gradovima u vreme održavanja modula o stanovanju u okviru SILC ciklusa.

SILC je što ne dozvoljava zaključivanje na nivou gradova i opština (osim regiona Beograda koji je zasebna NUTS 2 jedinica).

8. POREĐENJE EU-SILC INDIKATORA MATERIJALNE DEPRIVACIJE SA INDIKATORIMA UN AGENDE ODRŽIVOG RAZVOJA 2030

Razvojna agenda UN do 2030. godine sadrži 17 ciljeva održivog razvoja. Svaki od ciljeva sadrži i niz podciljeva, a u procesu je i razvoj indikatora za praćenje realizacije ovih ciljeva i podciljeva, pa veliki broj podciljeva ima definisane i indikatore.

Za merenje materijalne deprivacije u skladu sa EU-SILC metodologijom relevantno je više ciljeva, ali je zbog načina na koji su definisani podciljevi i na osnovu njih indikatori, ocenjeno da je pet ciljeva moguće porediti sa EU-SILC metodologijom merenja MD:

- Cilj 1: Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima;
- Cilj 2: Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu;
- Cilj 6: Obezbediti sanitarne uslove i pristup pijaćoj vodi za sve;
- Cilj 7: Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve;
- Cilj 11: Učiniti gradove i ljudska naselja inkluzivnim, bezbednim, prilagodljivim i održivim.

Većina indikatora koji su predloženi od strane Međuagencijske stručne grupe za COR indikatore, a koji su delimično kompatibilni sa MD indikatorima SILC, nisu definisani na isti način ili su čak definisani značajno drugačije u odnosu na logiku indikatora SILC. Jednim delom to proističe iz toga što se UN agenda razvoja odnosi na globalni prostor, pa su i indikatori u velikoj meri prilagođeni kontekstu zemalja u razvoju, a delom iz toga što se njima mere i razvojni procesi, a ne samo isključenost i siromaštvo (kao važan deo razvojne agende).

U okviru cilja 1 – okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima – preklapanje je moguće samo u podcilju 2 – *do kraja 2030. najmanje za polovinu smanjiti broj muškaraca, žena i dece svih uzrasta koji žive u bilo kom obliku siromaštva (prema nacionalnim definicijama siromaštva)* – jer bi se mogao pratiti udeo stanovništva koje živi u materijalnoj deprivaciji, kao jednoj od važnih dimenzija siromaštva i socijalne isključenosti. Ono što je inspirativno u ovom COR indikatoru jeste težnja da se deprivacija prati na individualnom nivou, prema polu i starosti, što bi omogućilo i bolje uvide u relativnu deprivaciju pojedinih grupa koje su definisane prema polu i starosti, što statistike na nivou domaćinstva prikrivaju.

Kada je u pitanju cilj 2 – okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu – kompatibilnost sa MD indikatorom kvaliteta obroka se primećuje u nastojanju da se meri deprivacija u ishrani. Međutim, indikator COR primenjuje Skalu iskustva

nesigurnosti hrane (*Food Insecurity Experience Scale – FIES*), koja je deo metodologije FAO i koja se zasniva na osam subjektivnih stavova o iskustvima nesigurnog pristupa ishrani tokom prethodne godine. Ovaj indikator je veoma dobar, ali je pitanje da li se kod nas primenjuje, odnosno da li bi postojala spremnost i opravdanje da se uključi u SILC ili neku drugu anketu (npr. nacionalno istraživanje zdravlja Instituta za javno zdravlje). Pored toga, za razliku od COR metodologije, SILC ne prati ishodne pokazatelje deprivacije u ishrani poput pothranjenosti, što bi možda trebalo razmotriti, posebno imajući u vidu praćenje deprivacije kod dece. UNICEF je za globalnu COR agendu predložio indikatore pothranjenosti koji se koriste u MICS. Oni su usvojeni i nalaze se u okviru cilja 2 Agende 2030, podcilj 2.2.

Kod cilja 6 važni su indikatori pristupa pijaćoj vodi i higijenskim uslovima života koji korespondiraju sa MD indikatorima lokalne životne sredine. Za praćenje ova dva podcilja – *6.1 do kraja 2030. postići univerzalan i jednak pristup bezbednoj i jeftinoj pijaćoj vodi za sve* i *6.2 do kraja 2030. postići adekvatan i jednak pristup sanitarnim i higijenskim uslovima za sve, kao i okončanje prakse obavljanja defekacije na otvorenom, uz obraćanje posebne pažnje na potrebe žena i devojčica, odnosno onih u ranjivim situacijama* – koriste se i dva indikatora: *6.1.1 proporcija populacije koja koristi vodu iz bezbednih izvora* i *6.2.1 proporcija populacije koja koristi bezbedne usluge sanitacije uključujući i sanitarije za pranje ruku vodom i sapunom*. Ovakvi indikatori nisu prisutni u SILC istraživanju, ali mogu biti značajni posebno zbog romske i ruralne populacije. Oni su prisutni u šestom ciklusu MICS istraživanja koje je prilagođeno novoj globalnoj Agendi 2030.

Cilj 7 sadrži podcilj koji se odnosi na univerzalni pristup jeftinim, pouzdanim i modernim energetske uslugama. Dva indikatora su definisana: *udeo populacije koji ima pristup struji (7.1.1)* i *udeo populacije koji se primarno oslanja na čista goriva i tehnologije (7.1.2)*. Prvog indikatora nema u SILC metodologiji, a drugi korespondira sa indikatorom stanovanja koji se odnosi na dostupnost grejanja. Trebalo bi razmotriti ove indikatore u kontekstu romske i ruralne populacije.

Cilj 11 sadrži tri moguća relevantna podcilja: prvi se odnosi na pristup adekvatnom stanovanju, drugi na pristup transportu i treći na pristup javnim zelenim površinama. Samo poslednji je prisutan na sličan način u SILC metodologiji i to za opis materijalne deprivacije dece, ali je način na koji je postavljen bitno drugačiji – u COR metodologiji jedinica posmatranja je teritorija a ne pojedinci i domaćinstva. Prva dva indikatora mogu biti važna i treba razmotriti potrebu i mogućnosti da se uključe u nacionalno specifične indikatore, pogotovo jer način na koji su ovi indikatori definisani u SILC anketi može da posluži i za praćenje ostvarivanja ovog cilja održivog razvoja.

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
PRIMARNI								
Stopa materijalne deprivacije	SILC	<p>Udeo stanovništva koje živi u domaćinstvima kojima nedostaje najmanje 3 od sledećih 9 elemenata: meso ili riba u obroku svakog drugog dana (ili njihovu vegetarijansku zamenu); neočekivani trošak u iznosu od 10.000 dinara koji bi bio plaćen iz budžeta domaćinstva (uključujući i korišćenje dozvoljenog minusa na računu i kreditne kartice); nedelju dana odmora van kuće, bar jednom godišnje; da izbegne kašnjenje u plaćanju troškova ili otplati kredita zbog finansijskih teškoća; adekvatno zagrevanje stana; posedovanje automobil ili kombi; posedovanje telefona (fiksni ili mobilni); posedovanje TV u boji; posedovanje veš mašine.</p> <p>Vrednost indikatora se računa kao količnik broja pojedinaca kojima nedostaje najmanje 3 od 9 elemenata i ukupnog broja pojedinaca pomnožen sa 100.</p>	%	<p>Ovo je indikator koji dopunjava informaciju o riziku od siromaštva i pošto je iskazan kao apsolutna mera omogućuje potpuniju sliku o siromaštvu i adekvatnije poređenje u dezagregacijama.</p> <p>Redovno praćenje ovog indikatora omogućuje bolje usmeravanje politika u oblasti socijalne zaštite, stanovanja, lokalnog i regionalnog razvoja, podrške deci i mladima i rodne ravnopravnosti.</p>	Prema rodu, starosti (0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65+; statusu siromaštva (u riziku/nije u riziku); statusu aktivnosti; tipu naselja (grad/selo).	Da	SILC	Godišnje
<p>Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: Predložena je izmena jedinica koje će činiti ovaj indikator. Telefon, TV i veš mašina su izbačeni, a dodato je sedam novih jedinica kako bi indikator bio robusniji i informativniji. Od predloženih 13 jedinica, pet se odnose na pojedinačne članove domaćinstva što će omogućiti da se nalazi dezagregiraju na osnovu ličnih karakteristika, kao i da se analizira nejednakost unutar domaćinstva.</p>								

9. PRILOG 1 – PREGLED INDIKATORA MATERIJALNE DEPRIVACIJE

9.1. Indikatori materijalne deprivacije

Naziv indikatora	Tip EU/nac/	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
SEKUNDARNI								
Dubina materijalne deprivacije	SILC	Neponderisani prosek broja jedinica (od navedenih 9 u indikatoru materijalne deprivacije) koje nedostaju istraživanoj grupi stanovništva. Vrednost indikatora se računa kao suma broja nedostajućih jedinica podeljena sa veličinom uzorka.	Prosečan broj	Isto kao za stopu materijalne deprivacije.	Ukupna populacija; status siromaštva (u riziku/ nije u riziku); status deprivisanosti (u deprivaciji/ nije u depriv.)	Da	SILC	Godišnje
Stopa izrazite materijalne deprivacije	SILC	Udeo stanovništva koje živi u domaćinstvima kojima nedostaje najmanje 4 od pomenutih 9 elemenata. Vrednost indikatora se računa kao količnik broja pojedinaca kojima nedostaje najmanje 4 od 9 elemenata i ukupnog broja pojedinaca pomnožen sa 100.	%	Redovno praćenje ovog indikatora omogućava bolje usmeravanje politika u oblasti socijalne zaštite, stanovanja, lokalnog i regionalnog razvoja, podrške deci i mladima, rodne ravnopravnosti.	Prema rodu, starosti (0-17; 0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; statusu siromaštva (u riziku/nije u riziku); statusu aktivnosti; tipu naselja (grad/selo).	Da	SILC	Godišnje

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: Dubina deprivacije je podatak koji će pružiti dodatnu informaciju uz one koje pružaju informacije o stopi materijalne deprivacije, tako što će pokazati koliko su domaćinstva koja su materijalno deprivirana daleko od granične vrednosti od najmanje tri nedostajuće jedinice – što je veći broj nedostajućih jedinica to je deprivacija dublja, kao i tako što će pokazati da li siromaštvo i dubina deprivacije stoje u međusobnoj vezi.

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
NACIONALNO SPECIFIČNI								
Depriviranost u pristupu uslugama	Nacionalni	<p>Procenat stanovništva koji je izjavio da se suočava sa problemom na pojedinačnim stavkama nemogućnosti pristupa uslugama ili kao procenat stanovništva koji je izjavio da se suočava sa problemom na najmanje jednoj od navedenih stavki:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nemogućnost odlaska kod lekara zbog nedostatka novca; - nemogućnost odlaska kod zubara zbog nedostatka novca; - nekorišćenje lokalnog transporta zbog nedostatka novca; - nedostatak novca za nabavku neophodnih lekova i/ili medicinskih pomagala. 	%	Redovno praćenje ovog indikatora omogućava bolje usmeravanje politika u oblasti socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, lokalnog razvoja i rodne ravnopravnosti.	Ukupna populacija; status siromaštva (u riziku/ nije u riziku); status deprivisanosti (u deprivaciji/ nije u depriv); rod; starost; tip naselja.	Da, osim za 4. stavku.	SILC	Godišnje
Teškoće da se sastavi krajs krajem	Nacionalni	Procenat domaćinstava koja su izjavila da su teško ili veoma teško u mogućnosti da „sastave kraj s krajem“, tačnije da plate sve neophodne troškove.	%	Redovno praćenje ovog indikatora omogućava bolje usmeravanje politika u oblasti socijalne zaštite, lokalnog razvoja i stanovanja.	Ukupna populacija; status siromaštva (u riziku/ nije u riziku); status deprivisanosti (u deprivaciji/ nije u depriv); tip naselja.	Da	SILC	Godišnje
<p>Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: Četvrtu stavku (nedostatak novca za nabavku neophodnih lekova i/ili medicinskih pomagala) treba uvesti u upitnik za SILC.</p>								

9.1.1. Kontekstualne informacije¹²

Naziv informacije	Tip EU/nac/ Loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
Udeo troškova stanovanja u ukupnom raspoloživom prihodu domaćinstva	SILC	<p>Medijana udela troškova stanovanja u ukupnom raspoloživom prihodu domaćinstva među svim pojedincima u relevantnoj kategoriji (u celoj populaciji; među onima koji su u riziku od siromaštva).</p> <p>Vrednost indikatora se računa kao zbir svih pojedinačnih vrednosti udela podeljen sa brojem pojedinaca.</p>	%	Daje informaciju o tome koliko raspoloživog prihoda ostaje domaćinstvima da obezbede osnovne životne potrebe i na taj način prikazuje okvir u kojem se realno mogu kreirati politike usmerene na smanjenje deprivacije i siromaštva.	Rod; starost (0-17; 18-64; 65 i više); status siromaštva (u riziku/ nije u riziku); kvintili prihoda; tip naselja (grad/selo).	Da	SILC	Godišnje
BDP po glavi stanovnika	Nacionalni	Bruto domaći proizvod podeljen sa brojem stanovnika.	U odabranoj valuti	Daje informaciju o tome kolika je opšta ekonomska razvijenost odabrane teritorijalne jedinice posmatranja, kao bitne determinante materijalne deprivacije.	Za nacionalni nivo, NUTS2 i NUTS3 nivo.	Da	Nacionalni računi RZS	Godišnje

¹² Lista kontekstualnih informacija se definiše da bi se bolje objasnili indikatori u okviru određene dimenzije i da bi se bolje razumeo nacionalni kontekst i okvir.

Udeo BDP ostvaren u poljoprivredi	Nacionalni	Učešće BDP iz poljoprivrede u ukupnom BDP. Vrednost indikatora se računa tako što se vrednost BDP ostvarenog u poljoprivredi podeli sa ukupnom vrednošću BDP.	%	Daje informaciju o tome kolika je opšta ekonomska razvijenost odabrane teritorijalne jedinice posmatranja i kolika je uloga prihoda u naturi i proizvodnje za svoje potrebe za zadovoljavanje osnovnih potreba.	Za nacionalni nivo, NUTS2 i NUTS3 nivo.	Da	Nacionalni računi RZS	Godišnje
Stopa zaposlenosti	Nacionalni	Broj lica koja su obavljala posao za nadoknadu u referentnom periodu u odnosu na aktivno stanovništvo.	%	Daje informaciju o tome koliki je potencijal za ostvarivanje prihoda, pa posredno i za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba.	Za nacionalni nivo i NUTS2, pol i starost.	Da	ARS RZS	Kvartalno
Udeo samozaposlenosti u poljoprivredi u ukupnoj zaposlenosti	Nacionalni	Broj lica koja su samozaposlena u sektoru poljoprivrede u odnosu na ukupan broj zaposlenih.	%	Daje informaciju o stepenu razvijenosti, ali i o mogućem obimu prihoda u naturi i proizvodnje za sopstvene potrebe.	Za nacionalni nivo i NUTS2.	Da	ARS RZS	Kvartalno
Udeo korisnika finansijske socijalne pomoći u populaciji	Nacionalni	Broj porodica koje su primale neki od sledećih oblika finansijske socijalne pomoći: dečiji dodatak, novčanu socijalnu pomoć, jednokratnu finansijsku pomoć tuđa nega i pomoć u odnosu na ukupan broj porodica.	%	Daje informaciju o rasprostranjenosti niskih prihoda i rizika od materijalne deprivacije.	Za nacionalni nivo, NUTS2 i NUTS3 nivo.	Da	Administrativni podaci Min. za rad zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja	Godišnje

9.2. Indikatori materijalne deprivacije dece

Među indikatorima materijalne deprivacije dece koriste se svi indikatori materijalne deprivacije kao i za celu populaciju, odnosno **1. Stopa materijalne deprivacije (dece)**, **2. Dubina materijalne deprivacije (dece)** i **3. Izrazita materijalna deprivacija (dece)**. U preporukama EU se izrazita materijalna deprivacija dece preporučuje kao primarni indikator.

NAPOMENA: Svi opšti indikatori za decu su prikazani za starosne grupe do 17 godina, ali bi materijalnu deprivaciju dece koja se prati kroz poseban modul o blagostanju dece u okviru SILC ankete trebalo pratiti za decu starosti 0-15 godina.

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
PRIMARNI								
Stopa materijalne deprivacije dece	SILC	<p>Proporcija dece (starosti 0-15 godina) koja žive u domaćinstvima čiji su uslovi života izrazito loši, odnosno u kojima članovi doživljavaju najmanje 3 od 9 oblika deprivacije: 1. ne mogu da plate kiriju ili račune, 2. ne mogu da održe dom toplim, 3. ne mogu da plate neočekivane troškove, 4. ne mogu da jedu meso, ribu ili proteinski ekvivalent svaki drugi dan, 5. ne mogu da priušte jednonedeljni odmor, 6. ne mogu da priušte auto, 7. ne mogu da priušte mašinu za pranje, 8. ne mogu da priušte TV u boji ili 9. telefon.</p> <p>Vrednost indikatora se računa kao količnik broja pojedinaca kojima nedostaje najmanje 3 od 9 elemenata i ukupnog broja pojedinaca pomnožen sa 100.</p>	%	Ovo je indikator koji dopunjuje informaciju o riziku od siromaštva i pošto je iskazan kao apsolutna mera omogućuje potpuniju sliku o siromaštvu i adekvatnije poređenje u disagregacijama. Redovno praćenje ovog indikatora usmerava jasnije praktične politike u oblasti socijalne zaštite.	Godine (0-15, 0-5, 6-11, 12-15, 16-17, 0-17).	Da	SILC	Godišnje

Izrazita materijalna deprivacija dece (0-17)	EU	<p>Proporcija dece (starosti 0-17 godina) koja žive u domaćinstvu čiji su uslovi života izrazito loši, odnosno u kojima članovi doživjavaju najmanje 4 od 9 oblika deprivacije: 1. ne mogu da plate kiriju ili račune, 2. ne mogu da održe dom toplim, 3. ne mogu da plate neočekivane troškove, 4. ne mogu da jedu meso, ribu ili proteinski ekvivalent svaki drugi dan, 5. ne mogu da priušte jednonedeljni odmor, 6. ne mogu da priušte auto, 7. ne mogu da priušte mašinu za pranje, 8. ne mogu da priušte TV u boji ili 9. telefon.</p> <p>Vrednost indikatora se računa kao količnik broja pojedinaca kojima nedostaje najmanje 4 od 9 elemenata i ukupnog broja dece starosti 0-17 godina pomnoženih sa 100.</p>	%	<p>Ovo je indikator koji dopunjuje informaciju o riziku od siromaštva i pošto je iskazan kao apsolutna mera omogućuje potpuniju sliku o siromaštvu i adekvatnije poređenje u disagregacijama.</p> <p>Redovno praćenje ovog indikatora usmerava jasnije praktične politike u oblasti socijalne zaštite.</p>	Godine (0-15, 0-5, 6-11, 12-15, 16-17).	Da	SILC	Godišnje
---	----	---	---	--	---	----	------	----------

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: Predložena je izmena jedinica koje će činiti ovaj indikator. Uбудuće će se deprivacija meriti u preko 18 stavki, od čega se pet odnose na domaćinstvo (iste kao i za opštu populaciju), a 13 individualno na svako dete (od toga četiri iskazuju bazične potrebe i devet potrebe u vezi sa obrazovanjem, zdravljem i slobodnim vremenom).

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
SEKUNDARNI								
Dubina materijalne deprivacije dece	SILC	<p>Neponderisani prosek broja jedinica (od navedenih 9 u indikatoru materijalne deprivacije) koje nedostaju istraživanoj grupi stanovništva (dece), odnosno: 1. ne mogu da plate kiriju ili račune, 2. ne mogu da održe dom toplim, 3. ne mogu da plate neočekivane troškove, 4. ne mogu da jedu meso, ribu ili proteinski ekvivalent svaki drugi dan, 5. ne mogu da priušte jednonedeljni odmor, 6. ne mogu da priušte auto, 7. ne mogu da priušte mašinu za pranje, 8. ne mogu da priušte TV u boji ili 9. telefon.</p> <p>Vrednost indikatora se računa kao suma broja nedostajućih jedinica podeljena sa veličinom poduzorka dece.</p>	Prosečan broj	<p>Ovo je indikator koji dopunjuje informaciju o riziku od siromaštva i pošto je iskazan kao apsolutna mera omogućuje potpuniju sliku o siromaštvu i adekvatnije poređenje u disagregacijama.</p> <p>Redovno praćenje ovog indikatora usmerava jasnije praktične politike u oblasti socijalne zaštite.</p>	Godine (0-15, 0-5, 6-11, 12-15, 16-17), domaćinstva sa decom naspram domaćinstava bez dece.	Da	SILC	Godišnje
<p>Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: Ovo je podatak koji će pružiti dodatnu informaciju uz onaj o stopi materijalne deprivacije, tako što će pokazati koliko su domaćinstva koja su materijalno deprivirana daleko od granične vrednosti broja nedostajućih jedinica – što je veći broj nedostajućih jedinica to je deprivacija dublja.</p>								

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
NACIONALNO SPECIFIČNI								
Depriviranost u pristupu zdravstvenim uslugama	Nacionalni	<p>Procenat dece za koju je rečeno da se suočavaju sa problemom na pojedinačnim stavkama nemogućnosti pristupa uslugama ili kao procenat dece za koju je rečeno da se suočavaju sa problemom na najmanje jednoj od navedenih stavki:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nemogućnost odlaska kod lekara zbog nedostatka novca; - nemogućnost odlaska kod zubara zbog nedostatka novca; - nedostatak novca za nabavku neophodnih lekova i/ili medicinskih pomagala. 	%	Redovno praćenje ovog indikatora omogućava bolje usmeravanje politika u oblasti socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i lokalnog razvoja.	Ukupna populacija; status siromaštva (u riziku/ nije u riziku); status deprivisanosti (u deprivaciji/nije u depriv.); rod; tip naselja.	Da, osim za 3. stavku	SILC	Godišnje

Depriviranost u pristupu obrazovnim uslugama	Nacionalni	<p>Procenat dece uzrasta 3-17 za koju je rečeno da se suočavaju sa problemom na pojedinačnim stavkama nemogućnosti pristupa ili kao procenat dece za koju je rečeno da se suočavaju sa problemom na najmanje jednoj od navedenih stavki:</p> <ul style="list-style-type: none"> - nepohađanje predškolske ustanove, osnovne ili srednje škole zbog nedostatka novca; - nedostatak udžbenika i školskog pribora za školovanje. <p>Indikator se računa kao broj ovakve dece podeljen sa ukupnim brojem dece uzrasta 3-17.</p>	%	Redovno praćenje ovog indikatora omogućava bolje usmeravanje politika u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i lokalnog razvoja.	Ukupna populacija, 3-5, 6-14, 15-17; status siromaštva (u riziku/ nije u riziku); status deprivisanosti (u deprivaciji/ nije u depriv.); rod; tip naselja.	Da, osim za 1. stavku	SILC	Na 4 godine
---	------------	---	---	--	--	-----------------------	------	-------------

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: u upitnik za SILC anketu treba uvesti treću stavku (nedostatak novca za nabavku neophodnih lekova i/ili medicinskih pomagala) za indikator „Depriviranost u pristupu uslugama“.

9.2.1. Kontekstualne informacije

Naziv informacije	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
Javna izdvajanja za decu i porodicu¹³	Nacionalni / lokalni	Novčana izdvajanja: Jendokratne pomoći prilikom rođenja deteta (naknade za odsustvovanje sa posla, dodaci za roditelje i/ili decu, drugi oblici pomoći u novcu). Nenovčana izdvajanja: dnevni boravak za decu, smeštaj koji se obezbeđuje za stalno, kućna pomoć, drugi oblici pomoći u naturi.	RSD i EUR	Indikator ukazuje na stepen raširenosti javnih mera podrške porodici i deci. Poređenje sa drugim nacionalnim kontekstima ukazuje na nacionalno specifične izloženosti dece rizicima.	NUTS 2 Opštine	Da	Nacionalna statistika	Godišnji
Javna izdvajanja za decu i porodicu	Nacionalni / lokalni	Udeo novčanih i nenovčanih transfera u odnosu na ukupan budžet Republike Srbije.	RSD, EUR i % ukupne javne potrošnje	Indikator ukazuje na stepen raširenosti javnih mera podrške porodici i deci. Poređenje sa drugim nacionalnim kontekstima ukazuje na nacionalno specifične izloženosti dece rizicima.	NUTS 2 Opštine	Da	Nacionalna statistika	Godišnji

¹³ ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5903173/KS-RA-07-027-EN.PDF/11794cb0-3f17-4058-b785-bc2c4f2c91a5.

Udeo populacije koji nije obuhvaćen merama za izdvajanja za decu i porodicu a koja ima pravo na novčane transfere	Nacionalni / lokalni	Izdvajanja u novcu: za roditeljski dodatak i dečiji dodatak.	% od ukupne populacije koja ima pravo na novčane transfere	Indikator ukazuje na stepen fokusiranosti i pokrivenosti javnih mera podrške porodici i deci.	NUTS 2 Opštine	Da	Nacionalna statistika	Godišnji
--	----------------------	--	--	---	----------------	----	-----------------------	----------

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje informacije: Domaća statistika je usaglašena sa Eurostat (odnosno ESSPROS) standardima prikazivanja javne potrošnje.

9.3. Indikatori materijalne deprivacije – deprivacija u stanovanju

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
Stopa opterećenosti troškovima stanovanja	EU	<p>Procenat stanovništva koje živi u domaćinstvima u kojima ukupni troškovi stanovanja (bez novčane podrške stanovanju) iznose više od 40% ukupnog raspoloživog dohotka domaćinstva (bez novčane podrške stanovanju).</p> <p>Troškovi stanovanja uključuju plaćanje kamate na hipoteku (bez bilo kakvih poreskih olakšica) za vlasnike i zakupce, bruto novčana davanja za stanovanje za zakupce i novčana davanja za stanovanje za domaćinstva koja ne rentiraju stambenu jedinicu. Oni obuhvataju i stambeno osiguranje, obavezne usluge i troškove (kanalizaciju, uklanjanje smeća i sl), redovno održavanje i popravke, poreze i troškove komunalija (voda, struja, gas, grejanje). Ne uključuju otplatu glavnice za nosioce hipoteke.</p> <p>Novčana davanja za stanovanje uključuju davanja za zakup (aktuelni <i>means-tested transfer</i> države zakupcima, privremeno ili dugoročno kako bi im se pomoglo da plaćaju zakup) i davanja za vlasnike (<i>means-tested transfer</i> države onima koji žive u vlastitom prostoru kako bi mogli da plate aktuelne troškove stanovanja: u praksi često je pomoć usmerena na otplatu hipoteke.</p>	%	Ovaj indikator je od posebnog značaja za povezivanje politika stanovanja i socijalne zaštite, za razmatranje potrebe uvođenja novčane pomoći za stanovanja i adekvatno usmeravanje mera takve politike.	Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; kvintili dohotka; status prema riziku od siromaštva ; status prema aktivnosti (najčešći status prema aktivnosti); vlasnički status; stepen urbanizacije; tip domaćinstva; NUTS 2 regioni.	Da	SILC	Godišnje

Stopa prenaseljivosti stambenog prostora	EU	<p>Procenat stanovništva koje živi u prenaseljenom stambenom prostoru.</p> <p>Smatra se da osoba živi u prenaseljenom stambenom prostoru ukoliko nema na raspolaganju najmanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jednu sobu za domaćinstvo; - Jednu sobu za svaki par; - Jednu sobu za svakog člana bez partnera starog 18+; - Jednu sobu za dva deteta istog pola stara 12-17 godina; - Po jednu sobu za svako dete različitog pola između 12 i 17 godina; - Jednu sobu za dva deteta mlađa od 12 godina. 	%	<p>Indikator je relevantan za praćenje siromaštva i životnih uslova, kao i za stambene politike koje su sa njima povezane, posebno imajući u vidu da su nalazi prethodnog SILC istraživanja ukazali na izrazitu deprivaciju u stanovanju i to posebno zbog neadekvatne veličine i strukture stambenog prostora nego nekvalitetnih uslova stanovanja¹⁴.</p>	Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više. Za sva domaćinstva: Status prema riziku od siromaštva; - Masnički status; - Stepen urbanizacije; - Tip domaćinstva; - NUTS 2 regioni.	Da	SILC	Godišnje
---	----	--	---	---	---	----	------	----------

¹⁴ Matković (2015): Deprivacija i subjektivno siromaštvo, u Matković, Krstić, Mijatović, *Srbija: Prihodi i uslovi života 2013*, Republički zavod za statistiku, Beograd.

Kvalitet stambenog prostora	EU + nacionalno specifičan	Procenat stanovništva uskraćen za svaku stavku deprivacije u stanovanju, i prema broju stavki. Uzimaju se u obzir sledeće stavke: <ul style="list-style-type: none"> - Krov koji prokišnjava; - Vлага u zidovima/podovima/temeljima ili buđ oko prozora ili na podu; - Nedostatak kupatila ili tuša u stanu; - Nedostatak nužnika sa vodokotlićem u stanu za samostalnu upotrebu domaćinstva; - Stan je previše mračan; - Kuća nije od tvrdog materijala. 	%	Neadekvatni, nekvalitetni uslovi stanovanja su u EU prepoznati kao jedan od ključnih aspekata socijalne isključenosti. Indikator kvaliteta stambenog prostora dopunjuje sliku o materijalnoj deprivaciji i finansijskom siromaštvu. Indikator je relevantan za politike socijalne zaštite, stanovanja, lokalnog i regionalnog razvoja, a posebno politika usmerenih na unapređenje uslova života Roma i ruralnog stanovništva.	Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; status prema riziku od siromaštva; stepen urbanizacije; tip domaćinstva; NUTS 2 regioni.	Da	SILC	Godišnje
------------------------------------	----------------------------	---	---	---	--	----	------	----------

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: U okviru indikatora kvaliteta stambenog prostora predložena je stavka koja se odnosi na stambeni prostor koji nije sačinjen od čvrstog materijala. Ovakav predlog proističe iz ranijih nalaza o socijalnoj isključenosti u ruralnim područjima Srbije¹⁵, koje je pokazalo da je ovaj pokazatelj diskriminativan, jer 13,7% ruralnih domaćinstava nije imalo kuću od tvrdog materijala. Ovaj indikator bio bi značajan i za rumsku populaciju koja živi u podstandardnim naseljima.

¹⁵ Cvejić, Babović, Petrović, Bogdanov, Vuković (2010): Socijalna isključenost u ruralnim oblastima Srbije, UNDP, Beograd.

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
KROVNI								
Stopa opterećenosti troškovima stanovanja	EU	<p>Procenat stanovništva koje živi u domaćinstvima u kojima ukupni troškovi stanovanja (bez novčane podrške stanovanju) iznose više od 40% ukupnog raspoloživog dohotka domaćinstva (bez novčane podrške stanovanju).</p> <p>Troškovi stanovanja uključuju plaćanje kamate na hipoteku (bez bilo kakvih poreskih olakšica) za vlasnike i zakupce, bruto novčana davanja za stanovanje za zakupce i novčana davanja za stanovanje za domaćinstva koja ne rentiraju stambenu jedinicu. Oni obuhvataju i stambeno osiguranje, obavezne usluge i troškove (kanalizaciju, uklanjanje smeća i sl), redovno održavanje i popravke, poreze i troškove komunalija (voda, struja, gas, grejanje). Ne uključuju otplatu glavnice za nosioce hipoteke.</p> <p>Novčana davanja za stanovanje uključuju davanja za zakup (aktuelni <i>means-tested transfer</i> države zakupcima, privremeno ili dugoročno kako bi im se pomoglo da plaćaju zakup) i davanja za vlasnike (<i>means-tested transfer</i> države onima koji žive u vlastitom prostoru kako bi mogli da plate aktuelne troškove stanovanja: u praksi često je pomoć usmerena na otplatu hipoteke.</p>	%	Ovaj indikator je od posebnog značaja za povezivanje politika stanovanja i socijalne zaštite, za razmatranje potrebe uvođenja novčane pomoći za stanovanja i adekvatno usmeravanje mera takve politike.	Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; kvintili dohotka; status prema riziku od siromaštva; status prema aktivnosti (najčešći status prema aktivnosti); vlasnički status; stepen urbanizacije; tip domaćinstva; NUTS 2 regioni.	Da	SILC	Godišnje

Naziv indikatora	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
NACIONALNO SPECIFIČNI								
Stambena dostupnost	Nacionalni, novi predlog	<p>Procenat stanovništva koje živi u domaćinstvima u kojima ukupni troškovi stanovanja (bez novčane podrške stanovanju) iznose više od 33% ukupnog raspoloživog dohotka domaćinstva (bez novčane podrške stanovanju).</p> <p>Troškovi stanovanja i novčana davanja za stanovanje su definisani kao kod indikatora stopa opterećenosti troškovima stanovanja.</p>	%	Indikator je značajan za razumevanje obima populacije koja se suočava sa teškoćama da obezbedi stambeni prostor zbog nedostatnosti finansijskih sredstava i baziran je na Nacionalnoj strategiji socijalnog stanovanja.	Status prema riziku od siromaštva; kvintili dohotka; NUTS 2 regioni.	Da	SILC	Godišnje

Stopa beskućništva	Nacionalni, lokalni, novi predlog	<p>Udeo domaćinstava i pojedinaca koji se nalaze u jednom od statusa definisanih kao beskućništvo prema ETHOS metodologiji¹⁶:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bez krova nad glavom (žive na otvorenom, prenoće u skloništu); - Bez kuće (u smeštaju za beskućnike, u skloništu za žene, smeštaju za imigrante, na otpustu iz institucija, korisnici dugotrajne podrške za beskućnike); - U nesigurnom stanovanju (privremeno smešteni kod porodice, prijatelja, bez pravnog osnova koriste stambenu jedinicu, nelegalno smešteni, oni koji stanuju u jedinici predviđenoj za rušenje, oni koji žive pod pretnjom nasilja); - Neadekvatno stanovanje (stanovanje u nekonvencionalnim strukturama poput mobilnih stanova, nekonvencionalnim zgradama, privremenim strukturama, nepodobnim zgradama za stanovanje, u ekstremno prenaseljenim jedinicama). 	%	Indikator je značajan za razumevanje najekstremnijih formi deprivacije u stanovanju, odnosno isključenosti iz stanovanja. Omogućava da se politike socijalne zaštite i stanovanja usmere prema grupama koje su među najmarginalizovanim.	Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; NUTS 2 regioni.	Ne	Kombinacija izvora: SILC, Sistem socijalne zaštite (Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Zavod za socijalnu zaštitu, za lokalni nivo lokalna samouprava i centri za socijalni rad.	Jednom u četiri godine
---------------------------	-----------------------------------	--	---	--	---	----	--	------------------------

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje indikatora: Praćenje beskućništva podrazumeva specifičnu metodologiju koja nije deo standardne SILC metodologije. Stoga se indikatori za ovu pojavu prate na osnovu posebne metodologije u okviru tematskog modula koji se organizuje na svakih nekoliko godina.

¹⁶ Edgar, Harrison, Watson, Busch-Geertsema (2007): Measurement of Homelessness at European Union Level, (Brussels: European Commission). Preuzeto sa: ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/study_homelessness_en.pdf; ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=en.

9.3.1. Kontekstualne informacije

Naziv informacije	Tip EU/nac/loc/UN	Definicija i način računanja	Jedinica mere	Relevantnost praćenja za politike	Disagregacija	Dostupnost podataka	Izvor podataka	Period izveštavanja
Deprivacija povezane sa stambenim okruženjem	EU	<p>Procenat stanovništva koji je izjavilo da se suočava sa problemom na pojedinačnim stavkama problema u okruženju stanovanja ili kao procenat stanovništva koje je izjavilo da se suočava sa problemom na najmanje jednoj od navedenih stavki:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bukom iz komšiluka ili sa ulice; - Klizištem; - Zagađenom okolinom; - Rizik od kriminala, nasilja ili vandalizma. 	%	Ovaj indikator je posebno relevantan za politike lokalnog i regionalnog razvoja, kao i politike usmerene na decu i mlade, grupe pod rizikom zbog života u neuslovnim naseljima i sl.	<p>Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; status prema riziku od siromaštva; stepen urbanizacije; tip domaćinstva (samačko, jednoroditeljsko, par bez dece, par sa dvoje dece, par sa dvoje i više dece, prošireno sa decom, prošireno bez dece); NUTS 2 regioni.</p>	Da	SILC	Godišnje

Deprivacija povezana sa opremljenošću naselja	Nacionalni, novi predlog	Procenat stanovništva koji živi bez XX od sledećih XX stavki u krugu od 3 km: <ul style="list-style-type: none"> - Doma zdravlja; - Apoteke; - Osnovne škole; - Obdaništa; - Prodavnice hrane; - Pošte; - Redovne linije javnog (državnog ili privatnog) prevoza; - Asfaltiranog puta do ulaska u naselje; - Stabilnog snabdevanja električnom energijom u naselju (struja nestaje češće od 5 puta godišnje i nikada duže od XX sati). 	%	Ovaj indikator je posebno relevantan za politike lokalnog i regionalnog razvoja, kao i politike usmerene na decu i mlade, grupe pod rizikom zbog života u neuslovnim naseljima i sl.	Pol; starost 0-17 (0-5; 6-11; 12-17), 18-64, 65 i više; status prema riziku od siromaštva; status prema aktivnosti (najčešći status prema aktivnosti); stepen urbanizacije; tip domaćinstva; region u kome živi domaćinstvo (Vojvodina, Beograd, Šumadija i zapadna Srbija, i Južna i istočna Srbija).	Ne	SILC	Godišnje
---	--------------------------	--	---	--	--	----	------	----------

Metodološki i drugi komentari važni za razumevanje informacije: Kao što su pokazali rezultati analize SILC istraživanja u Srbiji¹⁷, indikatori deprivacije povezane sa stambenim okruženjem u Srbiji nisu povezani sa siromaštvom i materijalnom deprivacijom, odnosno u subjektivnoj percepciji prisutnosti o viš uslova u stambenom okruženju ne postoje razlike između bolje stojećih građana i onih u riziku od siromaštva. Sa druge strane, zbog specifičnosti Srbije u pogledu još uvek relativno visokog udela ruralnih područja i stanovništva koje živi u ovim područjima¹⁸ nešto drugačije definisane karakteristike okruženja bi mogle imati veću eksplanatornu vrednost i omogućile potpuniju sliku o materijalnoj deprivaciji. Te karakteristike pre svega obuhvataju nedostatak fizičke infrastrukture kao i infrastrukture ključnih usluga koje omogućavaju zadovoljenje osnovnih potreba.

Indikatori beskućništva i isključenosti iz stanovanja ocenjeni su kao veoma važni u okviru SILC metodologije, a procenjeno je i da je u daljem radu Komiteta za socijalnu zaštitu Evropske komisije i Podgrupe za indikatore na izradi ovih indikatora, dobra polazna osnova ETHOS definicija¹⁹. Kada je reč o primeni ovih indikatora u Srbiji, kod indikatora beskućništva problem je što se proračuni ne mogu osloniti na SILC niti na jedan izvor podataka, s obzirom da je reč o populaciji koja izmiče redovnim uzorcima (jer se velikim delom ne nalazi smeštena u domaćinstvima, ili bar ne onim sa registrovanim prebivalištem), zbog čega se mora osloniti na kombinovane izvore iz SILC istraživanja i zvaničnih evidencija.

Značajne su još dve kontekstualne informacije dostupne i na lokalnom nivou: nastanjene stambene površine po stanovniku (odnos nastanjenih stambenih površina u m² i ukupnog broja stanovnika) i udeo podstanara (udeo stanovnika koji žive kao podstanari, zakupci, srodnici i sl. u ukupnom broju stanovnika), ali je izvor za oba popis stanovništva, pa su dostupni tek na deset godina zbog čega treba sačekati sa njihovim uključivanjem do trenutka kada bude obezbeđeno redovnije praćenje.

¹⁷ Matković (2015): Deprivacija i subjektivno siromaštvo, u Matković, Krstić, Mijatović, Srbija: Prihodi i uslovi života 2013, Republički zavod za statistiku, Beograd.

¹⁸ Cvejić, Babović, Petrović, Bogdanov, Vuković (2010): Socijalna isključenost u ruralnim oblastima Srbije, UNDP, Beograd.

¹⁹ Frazer, Marlier (2009): Homelessness and Housing Exclusion across EU Member States. Analysis and Suggestions on the Way Forward by the EU Network of Independent Experts on Social Inclusion. Brussels: European Commission.

10. PRILOG 2 – IZVEŠTAJ O INTERVJU SA STRUČNJACIMA I KREATORIMA POLITIKA

Tokom procesa revizije indikatora materijalne deprivacije obavljene su konsultacije sa ekspertima i kreatorima politika u oblasti smanjenja siromaštva, socijalne zaštite, prikupljanja statističkih podataka, socijalnog uključivanja dece i stanovanja.

Konsultacije o materijalnoj deprivaciji kao dimenziji socijalne isključenosti obavljene su sa prof. dr Gordanom Matković koja je prva u Srbiji napravila temeljnu analizu materijalne deprivacije za prvi izveštaj o Anketi o prihodima i uslovima života urađene u Srbiji. Tokom konsultacija je zaključeno da je ova dimenzija dobro razrađena u anketi i da metodologija treba da bude korišćena kao osnova za praćenje materijalne deprivacije i ubuduće, pogotovo jer se praćenjem materijalne deprivacije uzima u obzir efekat prihoda u naturi i proizvodnje za sopstvene potrebe na socijalnu isključenost, koji je veći nego u većini zemalja članica EU. Treba slediti metodološke instrukcije Radne grupe za izradu indikatora pri Odboru za socijalnu zaštitu Evropske komisije, ali i voditi računa o specifičnostima privrede i društva Srbije. U tom smislu, materijalnu deprivaciju treba prikazivati i dezagregirano prema izloženosti riziku od siromaštva i niskom radnom intenzitetu u domaćinstvu. Osim toga, kontekstualne informacije treba dopuniti različitim informacijama koje govore o stepenu ekonomske razvijenosti opština i regiona.

Konsultacije o mogućnostima revizije SILC metodologije koja je bazična za praćenje materijalne deprivacije obavljene su sa Tijanom Čomić iz Republičkog zavoda za statistiku. Konstatovano je da upitnik za SILC ne ostavlja mnogo mesta za dopune i da u osnovi mora da zadovolji Eurostat standarde uporedivosti sa drugim zemljama, ali da su manje intervencije moguće. Najbitnije je da će SILC biti sproveden i narednih godina i da će biti unete izmene koje predloži Radna grupa za izradu indikatora pri Odboru za socijalnu zaštitu Evropske komisije. To znači i da će modul o blagostanju dece biti implementiran na način na koji se to radi u EU. Posebno je diskutovana potreba da se prikupljaju podaci za specifične indikatore vezane za materijalnu deprivaciju Roma koji žive u podstandardnim naseljima. Zaključeno je da će RZS nastojati da obezbedi finansiranje za regularno sprovođenje MICS, ali da najverovatnije neće biti realizacije posebnog poduzorka za romske porodice i decu iz podstandardnih naselja, i da bi trebalo obezbediti posebna projektna sredstva. U SILC nije predviđeno pitanje o etničkoj pripadnosti ispitanika.

Što se tiče materijalne deprivacije dece, u razgovorima sa istraživačima i stručnjacima smo nastojali da prepoznamo koje od indikatora koji se koriste u okviru SILC metodologije i dalje treba pratiti, kao i koje nove indikatore eventualno treba uvrstiti.

Prilikom konsultacija imali smo u vidu dimenzije i indikatore koji pokrivaju materijalno stanje opšte populacije dece, tako i dece koja pripadaju posebno ugroženim grupama, poput romske dece, dece sa sela, dece iz jednoroditeljskih porodica i sl. Razgovori su obavljani sa istraživačima koji se bave problemima socijalne isključenosti i deprivacije dece, prof. dr Aleksandrom Baucalom i prof. dr Nevenom Žegarac i sa Nevenom Rajković zaposlenom u Republičkom zavodu za socijalnu zaštitu.

Intervjui su ukazali da je u nekim segmentima moguće raditi na unapređenju postojećih indikatora tako što ih treba bolje objasniti, ali i da ima prostora za uvođenje novih indikatora koji bi dali precizniju sliku o materijalnoj deprivaciji dece.

Kroz konsultacije su se iskristalisale sledeće dimenzije i indikatori koji bi bili korisni za praćenje materijalne deprivacije dece. U okviru dimenzije *osnovnih potreba* predloženo je uvođenje indikatora **posedovanje računara** (pristup računaru kod kuće). Razlog za predlog ovog indikatora je značaj informatičke pismenosti još u ranom dobu, tako da nemogućnost porodice da detetu omogući pristup računaru izražava značajan aspekt materijalne deprivacije. Takođe, predloženo je da se kod indikatora „imaju obrok sa mesom ili ribom najmanje jednom dnevno“ doda u zagradi „**ili adekvatnom proteinskom zamenom**“. Obrazloženje za ovaj dodatak je u postojanju mogućnosti da jedan broj dece proteinski optimum obezbeđuje iz drugih izvora hrane. Druga značajna dimenzija kroz koju može biti izražena materijalna deprivacija dece jeste njihov pristup zdravstvenim uslugama. Nekoliko indikatora, prema mišljenju stručnjaka, može da izražava ovaj oblik isključenosti: 1) porodica nema dovoljno novca da kupi lekove, adekvatne zamene za lekove, vitamine, minerale i suplemente za dete kada mu je to potrebno; 2) porodica ne može da obezbedi finansije da dete ide na redovne pedijatrijske preglede; 3) porodica ne može da obezbedi finansije za redovan pristup zubaru. Zdravlje može na još jedan način da ukazuje na materijalnu deprivaciju dece: preko standarda fizičkog razvoja možemo prepoznati koja deca zaostaju u razvoju. Na lokalnom nivou od pedijatrijskih službi se mogu prikupljati mere fizičkog razvoja dece koje ukazuju na 1) pothranjenost, i/ili 2) nedovoljnu visinu dece. Treća dimenzija – obrazovanje, takođe ukazuje na deprivaciju kroz sledeće indikatore koji nisu pokriveni SILC metodologijom: 1) nemogućnost roditelja da pokriju dodatne troškove škole (užina, obezbeđenje, osiguranje), 2) nemogućnost roditelja da pokriju troškove prevoza do škole, 3) nemogućnost roditelja da pokriju potreban pribor za školu (bojice, lenjire, šestar). Četvrta dimenzija – slobodno vreme se prema mišljenjima stručnjaka može proširiti sledećim indikatorom „da li postoji mesto u kući gde dete može da se odmori, ima miran san“. Predloženo je da se u okviru indikatora kojim se meri posedovanje opreme za igranje van kuće, doda **lopta**. Već predloženi primeri podrazumevaju relativno visok nivo materijalnog standarda i veliki broj dece isključuju iz posedovanja ove opreme. Preporuka je i da se preformuliše u zagradi kod indikatora kućnih igračaka „kompjuterske igrice“ u „**autiće, figurice, kockice i druge kućne igračke**“ ili da se doda pored.

Konačno, što se tiče teme stambene deprivacije, konsultacije su obavljene sa nezavisnim stručnjakom za socijalno stanovanje i stambenu politiku dr Đorđem Mojovićem i sa Svetlanom Ristić iz Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, glavnom autorkom Nacionalne strategije socijalnog stanovanja. Tokom ovih konsultacija je konstatovano da bi bilo dobro redovno izveštavati o kapacitetu domaćinstava da izađu na tržište nekretnina što bi se moglo iskazati preko indikatora stambene dostupnosti, odnosno finansijske sposobnosti domaćinstva da stanuje pod tržišnim uslovima. Osim toga, aspekt stanovanja koji treba redovno pratiti je amortizovanost objekata, jer je u Srbiji čest slučaj da se stambene jedinice slabo održavaju, tako da informacija o troškovima stanovanja ne obuhvata i ovu stavku, tj. potcenjuje realne troškove stanovanja. Takođe, treba precizirati definiciju „slabog materijala“ kada se govori o kvalitetu materijala od kojeg je izrađena stambena jedinica, jer se, na primer, ćerpič uglavnom računa kao nekvalitetan materijal, a zapravo se najčešće radi o kvalitetnim kućama sa dobrom izolacijom. Konačno, još jedan elemenat stambene depriviranosti može biti informacija o tome koliko prostorija u stambenoj jedinici se greje tokom zime, tj. kakav je kvalitet grejanja za prikazane troškove na energente.

5. LITERATURA

1. Boarini, R., Johansson, Å., d'Ercole, M. M. (2006): *Alternative Measures of Well-being*. OECD.
2. Cvejić, S., Babović, M., Petrović, M., Bogdanov, N., Vuković, O. (2010): *Socijalna isključenost u ruralnim oblastima Srbije*, UNDP, Beograd.
3. Edgar, B., Harrison, M., Watson, P., Busch-Geertsema, V. (2007): *Measurement of Homelessness at European Union Level* (Brussels:European Commission). Preuzeto sa: ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2007/study_homelessness_en.pdf
4. Frazer, H., Marlier, E. (2009): *Homelessness and Housing Exclusion across EU Member States. Analysis and Suggestions on the Way Forward by the EU Network of Independent Experts on Social Inclusion*. Brussels: European Commission.
5. Guio, A-C., Gordon, D., Marlier, E. (2012): *Measuring material deprivation in the EU*. Publications Office of the EU.
6. Matković, G., Krstić, G., Mijatović, B. (2015): *Srbija: Prihodi i uslovi života 2013*, Republički zavod za statistiku, Beograd.
7. Matković, G. (2015): *Deprivacija i subjektivno siromaštvo*, u Matković, G., Krstić, G., Mijatović, B., *Srbija: Prihodi i uslovi života 2013*, Republički zavod za statistiku, Beograd.
8. OECD (2007): *Society at a Glance: OECD Social Indicators*.
9. *Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress Towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion – 2015 Update* (2015). Publications Office of the EU.
10. United Nations (2015): *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*.
11. Vlada Republike Srbije (2012): *Nacionalna strategija socijalnog stanovanja*, "Službeni glasnik Republike Srbije", broj 13/2012.
12. Vlada Republike Srbije (2014): *Drugi nacionalni izveštaj o socijalnom uključivanju i smanjenju siromaštva u Republici Srbiji*.